

Zamecki, Stefan

"Woprosy Istorii Jestiestwoznania i Tiechniki" - rocznik 1989

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 35/4, 625-633

1990

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stefan Zamecki

(Warszawa)

„WOPROSY HISTORII JESTIESTWOZNANIJA I TECHNIKI” —
ROCZNIK 1989¹

W 1989 r. nastąpiły dalsze zmiany w Kolegium Redakcyjnym „Woprosow”. Począwszy od numeru trzeciego B. G. Judin przestał pełnić funkcje redaktora naczelnego; p.o. redaktora naczelnego został B. I. Kozłow. Wzrósł nieco nakład periodyka, wahając się od 2479 do 2536 egzemplarzy.

W omawianym roczniku wyróżniono następujące działy, w których zamieszczono poszczególne prace: 1. *Ogólne problemy historii nauki* (4); 2. *Metodologiczne problemy historii nauki* (2); 3. *Metodologia badań historyczno-naukowych* (1); 4. *Z dziejów przyrodoznawstwa* (4); 5. *Z dziejów techniki* (3); 6. *Problemy naukoznawstwa* (3); 7. *Z dziejów organizacji nauki* (1); 8. *Z dziejów dyscyplin naukowych* (2); 9. *Materiały do biografii uczonych i inżynierów* (6); 10. *Naukowe doniesienia* (5); 11. *Poszukiwania. Hipotezy. Odkrycia* (1); 12. *Publikacje* (7); 13. *Okragły stół* (1); 14. *XVIII Międzynarodowy Kongres Historii Nauki* (9); 15. *Lekcje historii* (3); 16. *Przeglądy* (5); 17. *Fotoarchiwum „WIJT”* (2); 18. *Kalendarz jubileuszowych dat* (3); 19. *Przegląd książek* (19); 20. *Krótko o książkach* (6); 21. *Zagraniczne periodyki z zakresu historii nauki i techniki oraz naukoznawstwa* („Annales of Science”, „Archive for History of Exact Science”, „British Journal for the History of Science”, „Centaurus”, „Historia Mathematica”, „Isis”, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, „Social Studies of Science”, „Studies in History and Philosophy of Science”, „Technology and Culture”, „Technology in Society”); 22. *Życie naukowe* (14); 23. *Kronika zagraniczna* (2); 24. *Z redakcyjnej poczty* (2); 25. *List do redakcji* (3); 26. *Pod koniec numeru* (2). Dodać do tego wykazu trzeba artykuł redakcyjny *Na drogach przebudowy* zamieszczony w drugim numerze.

Trudno jednoznacznie stwierdzić, w jakiej relacji pozostaje wskazany układ „Woprosow” do przedstawionych w numerze drugim z 1988 r. po-

¹ Por. omówienia S. Zameckiego zamieszczone na łamach „Kwartalnika” 1983 nr 1, 1984 nr 1, 1985 nr 1, 1986 nr 2, 1987 nr 2, 1988 nr 2, 1989 nr 1, 1990 nr 1.

stulatów czytelników tego periodyka. Wydaje się, że została zachowana strategia promotetyczna, z jednoczesnym wyjściem naprzeciw postulatowi negatywnym czytelników (respondentów ankiety). Z pewnością zauważalną dążnością Redakcji jest publikowanie tekstów, które w jakiejś mierze wypełniają „białe plamy” na mapie dokonań historyków dziedziny nauki; łatwo zauważyć, że są to teksty poświęcone okresowi stalinowskiemu. Niestety, towarzyszy temu zmniejszenie się liczby artykułów z zakresu historii przyrodznawstwa, w szczególności — historii subdziedziny chemii. Jeżeli chodzi o recenzje, to w dalszym ciągu brak informacji o książkach autorów polskich². W całym roczniku znalazłem tylko dwie informacje — jeżeli czegoś nie przepuściłem — o „sprawach polskich” (por. dalsze uwagi).

W numerze pierwszym opublikowano następujące artykuły (w nawiasach zachowuję podaną wyżej numerację działów): I. Prigogine'a (Belgia): *Powtórne odkrycie czasu* (1); W. K. Kuzakowa: *Wobec problemu uzasadniania historiografii historii nauki* (2); P. L. Farbera (USA): *Powstanie ornitologii jako dyscypliny naukowej* oraz G. K. Kurtika: *Obserwacja i jej interpretacja w astrologii i astronomii starożytnej Mezopotamii* (8); J. I. Lisniewskiego: *Gieorgij Antonowicz Gamow. Życie w Rosji i ZSRR* (9); A. A. Andropowa: *Rozkład form na rodzaje a prawo wzajemności w pracach L. Eulera* oraz M. M. Kławdijewej: „*Emhormony*” *Speranskiego i odkrycie neuropeptydów* (10); W. I. Wiernadskiego: *Z rozważań nad kwestią agrarną w Rosji*; P. A. Florenskiego: *Nauka jako symboliczny opis* (jest to fragment książki: *U wodorazdzielow myśli*); W. P. Efroimsona: *O Łysence i lysenkowszczyźnie* (12); „*Sesja Pawłowska*” z 1950 r. a *losy radzieckiej fizjologii* (dokończenie dyskusji zapoczątkowanej w numerze trzecim z 1988 r.) (13); L. I. Uwarowej: *Nauka o maszynach — podstawa konstrukcji maszyn* oraz B. A. Rosenfelda: *Nowe publikacje z zakresu historii nauki średniowiecznego Wschodu* (16); oprócz tradycyjnych działów (18, 19, 21, 22, 23) zamieszczono dwa listy do Redakcji „Woprosow” — W. I. Dowgopola: „*O welocypedzie Artamonowa*” oraz W. S. Wirginskiego, S. A. Kłata, T. W. Komszłowej i G. N. Lista: *W jaki sposób tworzą się mity w historii techniki. (Wobec historii kwestii dotyczącej „welocypedu Artamonowa”)* (25).

² Sprawa promowania w odbiorze światowym osiągnięć polskich historyków dziedziny nauki z pewnością doczekać się powinna radykalnych rozwiązań. W moim przekonaniu nie jest do zaakceptowania sytuacja, gdy z braku liczącego się w skali światowej polskiego lobby w historii dziedziny nauki polskie dokonania są pomijane przez autorów innych narodów, tych ze Wschodu, i tych z Zachodu. Istnieją jednak inne narody, których dokonania są wyraźnie widoczne w skali światowej. Mam tu na myśli narody mniej liczne aniżeli naród polski. Gdyby stan taki miał się utrzymywać — w dobie odchodzenia od totalitaryzmu — można by snuć daleko idące domysły co do przyczyn tego stanu rzeczy.

W numerze tym opublikowano — jak widać — teksty z różnych specjalności szeroko pojmowanego naukoznawstwa (w tym historii dziedziny nauki). Niewątpliwie dominują teksty poświęcone T. D. Łysence i Łysenkowszczyźnie oraz „Sesji Pawłowskiej” z 1950 r. (s. 79-108). Mnie osobście zainteresowały artykuły W. K. Kuzakowa i P. A. Florenskiego. Pierwszy poświęcony jest — w terminologii autora radzieckiego — uzasadnianiu historiografii historii nauki. Z uwagi na odmienne skojarzenia pojęciowe — z jednej strony autora artykułu, z drugiej zaś polskich czytelników — niezbędna jest bardzo uważna lektura tekstu przed wyciągnięciem wniosków oceniających tekst. Drugi artykuł stanowi przedruk jednego z rozdziałów książki Pawła Aleksandrowicza Florenskiego (1882-1943?): *U wodorazdzielow mysli* (Moskwa, 1922); w następnym numerze „Woprosow” przedrukowany jest drugi rozdział z tej samej książki. Dodam, że w dniach 10-14 stycznia 1988 r. odbyło się w Bergamo (Włochy) — w ramach obchodów 1000-lecia chrześcijaństwa na Rusi — międzynarodowe sympozjum pod tytułem: *P. A. Florenski i kultura jego czasów* (por. s. 141-2). Zamieszczony na łamach „Woprosow” artykuł P. A. Florenskiego zainteresuje przede wszystkim historyków filozofii nauki — znawców piarstwa filozofów nauki drugiej połowy XIX w. i początków XX w. (np. E. Macha, P. Duhema, H. Poincarégo, R. Avenarius). Przypomnę, że polski „Przegląd Filozoficzny” od początku swego istnienia (1897) publikował prace poświęcone temu piarstwu; z kolei w literaturze sowieckiej upowszechnił się wzorzec interpretacyjny wylansowany swego czasu przez W. I. Lenina w książce *Materializm a empirio-krytycyzm*. Interesujące, że przygotowany do druku artykuł P. A. Florenskiego wraz z wstępem oraz przypisami autorów radzieckich (C. M. Połownikina, M. S. Trubaczewej, A. S. Trubaczewa) nie wspomina nazwiska autora tej książki. Jeszcze kilka lat temu byłoby to niemożliwe w ZSRR. Można sądzić, że opublikowanie artykułu P. A. Florenskiego stanowi próbę przewyciężenia zastanych stereotypów zachowań edytorskich w tym kraju, chociaż — w mojej ocenie — artykuł ten nie przynosi dziś w odbiorze nowatorskich rozstrzygnięć. W omawianym numerze „Woprosow” zainteresowała mnie też recenzja, pióra J. W. Lewinskiego, książki *Poroszkowa metallurgija w SSSR. (Istorija. Sowremiennoje sostojanije. Perspektiwy)* (1987). Mogę sądzić, że książka ta pozostaje w bliskim merytorycznym związku z niektórymi fragmentami omawianej przeze mnie (por. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1989 nr 3) książki Donalda McDonalda i Leslie B. Hunta: *A History of Platinum and its Allied Metals* (1982), tymi mianowicie, które poświęcone są P. G. Sobolewskiemu (1781-1841) (recenzent radziecki podaje jako datę urodzin Sobolewskiego rok 1782).

Numer drugi otwiera artykuł redakcyjny: *Na drogach przebudowy*. Oto spostrzeżenie niżej podpisanego. Jeszcze kilka lat temu pod takim

tytułem czytelnicy spodziewaliby się znaleźć zestaw mniej lub bardziej uporządkowanych enuncjacji politycznych, od których „Woprosy” nie stroniły w minionych latach. A tymczasem w artykule redakcyjnym mowa o różnych kłopotach Redakcji, odwołującej się przy tym do wyników ankiety na temat „Woprosow” (por. „Woprosy” 1988 nr 1), o planach na przyszłość, kierunkach badawczych etc. Najogólniej mówiąc, Redakcja deklaruje, że będzie więcej dbać o wysoki poziom publikacji, zmierzać do likwidacji „białych plam” w zakresie dziejów Rosji i ZSRR, prowadzić politykę pronomotetyczną w odniesieniu do preferowanych do druku tekstów, w większym wymiarze informować będzie o dokonaniach zagranicznych historyków dziedziny nauki etc. Miejmy nadzieję, że ostatnia wytyczna programowa obejmie wreszcie polskich autorów — wyraźnie od lat pomijanych na łamach „Woprosow”. Niektóre sformułowania artykułu redakcyjnego zdają się sugerować, że Redakcja dostrzega potrzebę radykalnego zreformowania periodyku.

W numerze drugim opublikowano w poszczególnych działach następujące artykuły: L. J. Żmudzia: *Nauka i państwo w starożytności*; J. W. Sobolewej: *Organizacja nauki w Rosji w drugiej połowie XIX w.*; W. L. Gwoździeckiego: *Pierwszy państwowy program rozwoju naukowo-technicznego*; J. K. Kopielewiczowej i J. P. Ożigowej: *Akademia jako forma organizacji nauki. (Według materiałów kapitalistycznych krajów Europy i Ameryki Północnej)*; S. S. Ilizarowa: *„Losy i dola historii nauki” w Rosji i ZSRR (XVIII-XX w.)*; Z. K. Sokołowskiej i A. L. Janszina: *O międzynarodowym biobibliograficznym dziele „Historia światowej nauki i techniki w bibliografiach”* (14). Wszystkie te artykuły zostały zaprezentowane w postaci referatów na XVIII Międzynarodowym Kongresie Historii Nauki (1989), Redakcja zapowiada, że w 1990 r. opublikowane zostaną omówienie przebiegu obrad i rezultaty tego Kongresu. Wymienione artykuły dadzą się, w zasadzie, zaliczyć do eksternalistycznej historii dziedziny nauki. Pewnego komentarza wymaga artykuł Z. K. Sokołowskiej i A. L. Janszina. Stwierdza się w nim, że w poszczególnych krajach wydawane są naukowe biografie uczonych, w tym w ZSRR seria: „Nauczno-biograficzeskaja literatura”, w której w latach 1961-1988 opublikowano w wydawnictwie „Nauka” ponad 430 naukowych biografii uczonych z różnych krajów świata — w tym: około 120 książek poświęconych zagranicznym uczonym (por. s. 42). Autorem jednej z nich jest A. N. Kriwomazow: *Frederic Soddy. 1877-1956* (Moskwa, 1978). Otóż autorzy radzieccy stwierdzili, że książkę tę szczegółowo ocenił Józef Hurwic pisząc: „Jest to poważna praca o wielkiej wartości. Zasługuje ona na to, aby ją przełożyć na języki zachodnie, zwłaszcza na angielski” (s. 42; cytatał pochodzi z „Rev. hist. sci.” 1980 nr 2 s. 186). Nie wiem, czy czytelnicy „Woprosow”, oprócz specjalistów, wiedzą coś o profesorze Hurwicu, który od wielu lat przebywa we Francji. W każdym

razie, po obszernych informacjach dotyczących Ludwika Flecka (1988), a dostarczonych przez W. N. Porusa, przyszła kolej na innego polskiego naukowca (tu: historyka subdziedziny chemii) uwzględnionego w tekście opublikowanym na łamach „Woprosow”. Dodam, że autorzy radzieccy postulują, aby w toku obrad XVIII Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki (1989) rozważyć możliwość przygotowania międzynarodowego biobibliograficznego dzieła pt. *Historia światowej nauki i techniki w biografjach* (por. s. 43). Doskonały pomysł! Można sądzić, że po jego „uruchomieniu” można będzie uracjonalnić dyskusje na temat wkładu polskich uczonych do nauki światowej.

W tym samym numerze opublikowano nadto następujące artykuły: I. D. Rożanskiego: *Po nowemu o Anaksagorasie* oraz A. A. Pieczenkina: *Problemy uzasadniania naukowej wiedzy: klasyka a współczesność* (1); I. W. Lupandina: *Arystotelesowska kosmologia a św. Tomasz z Akwinu* oraz D. N. Trifonowa: *Karty z biografii uranu. (W 200-lecie odkrycia pierwiastka chemicznego Nr 92)* (4); W. N. Soronkina: *Z dziejów wynalazku lotniczego silnika gazoturbinowego* (5); L. N. Kriwonosa, S. G. Kara-Murzy: *Przyjęcie przez radzieckich sejsmologów nowej metody prognozowania trzęsień ziemi (metoda VAN)* (6); J. I. Lisniewskiego: *Georgij Antonowicz Gamow. Życie w Rosji i ZSRR (dokończenie)* (9); A. W. Postnikowa: *Dawne mapy w archiwach i bibliotekach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* (10); P. A. Florenskiego: *Dialektyka* (por. poprzedni numer „Woprosow”); W. P. Efroimsona: *O Łysence i tysenkowszczyźnie* (ciąg dalszy) (12); A. O. Bolszakowa: *Jeszcze jedna zagadka piramid?* (14); wreszcie, oprócz tradycyjnych działów (18, 19, 21, 22, 23) zamieszczono list I. G. Rogala do Redakcji „Woprosow” (25) w sprawie pochodzenia życia na Ziemi. Spośród wymienionych artykułów profesjonalnie najciekawsze wydały mi się prace A. A. Pieczenkina, D. N. Trifonowa i A. W. Postnikowa. I tak, Pieczenkin zwraca uwagę na różnice w podchodzeniu do problemu uzasadniania naukowej wiedzy w klasycznej filozofii XVII-XVIII w. i częściowo XIX w. z jednej strony, z drugiej zaś filozofii XX w. Autor omawia poglądy R. Descartesa, G. W. Leibniza, I. Kanta, ale także I. Lakatosa, M. Borny, W. Heisenberga, P. A. Diraca i innych. Interesująco zabrzmiała wypowiedź autora: „W klasycznej filozofii uzasadnianie traktowano jako cel i istotę naukowego badania. Dla filozofów-klasyków, jeśli ujawnione są podstawy naukowej wiedzy, to nauka pozostaje na prawidłowej drodze i dalszy wzrost naukowej wiedzy będzie przebiegać bez poważnych komplikacji. [...] Historia współczesnego przyrodoznawstwa świadczy o dialektycznym oddziaływaniu procesu uzasadniania naukowej wiedzy z innym procesem poznawczym, który może być nazwany uzyskiwaniem rezultatów. O ile uzasadnianie (konceptualne uzasadnianie, które należy odróżnić od eksperymentalnego uzasadniania), stanowi ujawnianie logicznie wyjściowych pojęć i zasad teorii,

o tyle uzyskiwanie rezultatu — to rozwiązywanie problemów, które stawia przed sobą eksperyment i wiedza stosowana. Termin »uzyskiwanie rezultatu« w przybliżeniu odpowiada Lakatosa pojęciu postępowego przesunięcia problemu, czyli przewidywań uzyskanych na podstawie teorii i co najmniej częściowo potwierdzalnych przez empiryczne fakty” (s. 57-8). Otóż sądzę, że jeżeli termin „uzyskiwanie rezultatu” zastąpić terminem „odkrycie naukowe jako proces”, to uzyska się koncepcję, według której historia przyrodoznawstwa świadczy o dialektycznym — jak chce Pieczenkin — oddziaływaniu procesu uzasadniania naukowej wiedzy z odkryciem naukowym jako procesem. Czy byłoby to operatywne ujęcie? Czas pokaże. Z kolei D. N. Trifonow rozważa dzieje badań nad uranem, pierwiastkiem o numerze 92 w układzie okresowym, odkrytym — jak twierdzi — w 1789 r. przez niemieckiego chemika Martina Heinricha Klaprotha. Autor od wielu lat zajmuje się problematyką historii subdziedziny chemii, w szczególności zaś dziejami klasyfikowania pierwiastków; opublikował wiele znaczących prac z tego zakresu. Artykuł stanowi — jak mogę sądzić — jedną z wersji opublikowanych przez autora prac. Wreszcie A. W. Postnikow poświęcił w swym szkicu kilka stron (s. 108-14) archiwaliom kartograficznym w Polsce. W omawianym roczniku jest to zaledwie „drugi sygnał” dotyczący spraw polskich.

W numerze trzecim znajdujemy artykuły: W. W. Babkowa: *N. K. Kolcow: walka o autonomię nauki i poszukiwania poparcia ze strony władz* oraz A. A. Ignatiewa i J. Z. Mirskiej: *Polityka naukowa a „czynniki ludzkie”: doświadczenia krajów rozwijających się* (14); W. N. Katasonowa: *E. Meyersona filozofia nauki i A. Koyrégo rekonstrukcja historyczno-naukowa* (2); T. I. Uliankiny: *Losy idei receptorowego rozpoznawania w immunologii* (4); J. J. Basarginy: *Życie i działalność Ktesibiusa — mechanika z Aleksandrii* (5); G. M. Dobrowa: *Modele przebudowy nauki* oraz G. J. Moszkowej i A. W. Jurewicz: *Psychobiografistyka — nowy kierunek w badaniu nauki* (6); E. Vérina, G. Guillerme’a (Francja), D. J. Guzewicza i I. D. Guzewiczowej: *„Pan Raucourt, którego miłuję...”* (W 200-lecie urodzin Antoine’a Raucourta de Charleville) oraz D. Hoffmana (NRD): *Piotr Leonardowicz Kapica i Max Born. Sąsiedztwo życiowych dróg* (9); A. N. Szamina i O. J. Jelina: *Centrum do badań dziejów biochemii w Braunschweigu* (RFN) (10); W. P. Efroimsona: *O Lysence i lysenkowszczyźnie* (ciąg dalszy) (12); G. N. Aleksiejewa: *Przedmiot, metoda i podstawy koncepcji rozwoju historii techniki (i przyrodoznawstwa) jako samodzielnej kompleksowej naukowej dyscypliny* oraz polemiczne teksty I. A. Apokina: *O rozsądnych granicach formalizacji w badaniach z zakresu historii nauki i techniki* i I. S. Timofiejewa: *Czy prognozowanie jest jedynym celem historycznego badania?* (14); W. I. Maslennikowa: *Przeszkody i bodźce odnawiania potencjału naukowego* oraz N. S. Lidorenki: *Badania podstawowe a rewolucyjne technologie. O in-*

tensyfikacji ekonomiki (15); *Karty z życia I. W. Kurczatowa* (17); A. P. Juszkiewicza: *Nowe książki z historii matematyki* (16); wreszcie oprócz dotychczasowych działów (18, 19, 21, 22, 23, 25) zamieszczono w nowym dziale (26) osobliwy tekst sekretarza Redakcji „Woprosow” — M. J. Szewczenki: *Aleksander Macedoński i wszystko, wszystko, wszystko...*, poprzedzony pewną informacją od Redakcji. Rozpocznię od prezentacji tej informacji. Otóż 20 marca 1989 r. opublikowany został na łamach „Prawdy” artykuł A. Lukjanowa: *List z dalekiej przeszłości?* donoszący, że leningradzka znawczyni sztuki L. A. Krupicka po wieloletnich badaniach kamei Gonzaga znalazła w niej ważną zaszyfrowaną informację astronomiczną i wiele innych z dziejów rządów pierwszych Ptolemeuszów. A oto wywody M. J. Szewczenki inspirowane tym doniesieniem: „Dziesięć lat temu odbywała się w naszym kraju kampania wymiany paszportów. Już wówczas zwróciłem uwagę na jakieś niedomówienie, na niedokładność uzasadnienia całego tego przedsięwzięcia. Uzyskawszy w 1978 r. paszport nowego formatu, zacząłem poszukiwać ukrytego sensu przeprowadzanej kampanii. Wydało mi się wtedy, że w paszporcie zawarta jest o wiele poważniejsza informacja, aniżeli jest to widoczne z jego treści. Proste pomiary wymiarów paszportu od razu przyniosły budzące nadzieję rezultaty. Paszport okazał się prostokątem o bokach 87 i 125 mm oraz przekątnej 152 mm. Rzuca się w oczy cyfrowa symetria dwu ostatnich liczb — 125 i 152 — co nasuwa myśl o ich ogólnej naturze. Jeśli cyfry pierwszej z nich przestawić miejscami i obie liczby wyrazić w decymetrach, to uzyska się 5,21 i 1,52 a to jest niczym innym, jak średnią odległością Jowisza i Marsa od Słońca w jednostkach astronomicznych (gdy odległość Ziemi od Słońca przyjmie się za 1). Co się tyczy liczby 87, to jest to okres obrotu Merkurego wokół Słońca wyrażony w dobach” (s. 170). Etc., etc. W zakończeniu Redakcja „Woprosow” stwierdza: „I tak, znajomość przedstawionych prac pozwala nam mówić o narodzinach nowych kierunków naukowych, obok takich nauk cieszących się autorytetem, jak piramidologia i inne, które na mocy analogii można nazwać kameologią i paszportologią. Oczekujemy od was, szanowni czytelnicy, nowych odkryć w tych i graniczących z nimi dziedzinach” (s. 171)³.

Wracając do artykułów zamieszczonych w numerze trzecim, warto odnotować dążność autorów do zapelniania „białych plam” w sowieckiej eksternalistycznej historii dziedziny nauki, co owocuje w tekście W. W. Babkova (s. 3-19) oraz W. P. Efroimsona (s. 96-109). Wszelako najciekawszy jest — w mojej ocenie — artykuł W. N. Katasonowa poświęcony poglądom E. Meyersona i A. Koyrégo. Nie wchodząc tu w szczegóły, przypomnę, że w ostatnich latach koncepcje Koyrégo zna-

³ Uroczy żarcik M. J. Szewczenki polecam uwadze czytelników „Kwartalnika”.

lazły szerokie naświetlenie w pracach naukowców z różnych krajów, w tym także z ZSRR (por. zwłaszcza artykuł W. S. Czerniaka: *Koncepcja historii nauki A. Koyrégo* zamieszczony w książce: *W poszukiwaniach teorii rozwoju nauki*. Moskwa, 1982; a także artykuł W. N. Katasonowa: *Koncepcja Koyrégo we współczesnej zagranicznej filozofii*. „Woprosy Filozofii” 1985 nr 8). Nieco mniej poczytne jest — jak mogę sądzić — piśarstwo Meyersona, które zresztą wywarło pewien wpływ na twórczość Koyrégo — głównie w zakresie metodologii — wyrażający się w ujmowaniu naukowej teorii jako kompromisu dwu tendencji: racjonalistycznej i empirystycznej. Co się tyczy innych artykułów, to chciałbym tylko zasygnalizować ogólnonaukowe wątki w pracach G. M. Dobrowa oraz G. J. Moszkowej i A. W. Jurewicza (6).

W numerze czwartym zamieszczono artykuły: D. W. Nikulina: *Spór o naturę przestrzeni: Henry More i René Descartes* oraz N. K. Gawruszina: *Antyczny kosmos w twórczości K. E. Ciołkowskiego* (1); J. W. Czajkowskiego: *Historia nauki a nauczanie nauki (na przykładzie pojęć „przypadkowość” i „prawdopodobieństwo”)* (2); I. S. Dmitriewa i W. A. Kricmana: *A. Lavoisier: „Chemiczna rewolucja” a początki strukturalnej chemii* (4); A. N. Bogolubowa: *P. A. Florenski i początki koncepcji mechanizmów* (5); I. A. Tugarinowa: *WARNITSO⁴ i Akademia Nauk ZSRR (1927-1937)* oraz A. I. Wołodarskiego: *Międzynarodowe kongresy historii nauki* (7); D. A. Aleksandrowa i N. L. Kremiencewa: *Próba przewodnika po nieznanym kraju. Wstępny zarys socjalnej historii radzieckiej nauki (lata 1917-1950-e)*; G. J. Gorelika: *Podróże notatki przed podróżą do nieznanego kraju czyli poglądy historyka fizyki na poglądy historyków biologii*; Wł. P. Wizgina: *Kilka uwag o artykule D. A. Aleksandrowa i N. L. Kremiencewa „Próba przewodnika po nieznanym kraju”* (14) — wszystkie trzy teksty łączą się wzajemnie merytorycznie; G. M. Sałachutdinowa: *Historyczna próba programu „Apollo”* (15); L. Terbisza (Mongolia): *Koncepcja „koła czasu” w Mongolii* (z komentarzami J. N. Mołodcowej (10); J. S. Winogradowa: *Sezonowość w liczbie urodzin utalentowanych ludzi* (1); W. P. Efroimsona: *O Łysence i łysenkowszczyźnie (do końca)* (12); M. N. Tiszczenko i W. R. Michiejewa: *B. N. Juriew. Działalność naukowa, konstruktorska i pedagogiczna*; N. D. Ustinowa i W. P. Borisowa: *Wybitny wynalazca i uczoney W. K. Zworykin. (W 100-lecie urodzin)* (9); *Karty z życia W. K. Zworykina* (17); W. M. Surinowa: *Nieznany N. I. Wawilow*; B. S. Kogana i J. A. Czerniaka: *Centralna Biblioteka Politechniczna — dla historyków techniki* (16); jak zwykle zamieszczono prace w kilku dotychczasowych działach (18, 19, 20, 21,

⁴ WARNITSO — jest to skrót nazwy organizacji wykorzystywanej przez biurokratyczny aparat władzy w ZSRR: Wsiesojuznaja Asociacija Rabotników Nauki i Techniki dla Sodiejstwija Socialisticeskomu Stroitelstwu (por. s. 46).

22, 23, 25) a także żartobliwą opowiadką M. A. Rozowa: *Metodologowie na rozdrożu* (26).

Profesjonalnie najciekawszy wydał mi się artykuł I. S. Dmitriewa (Leningrad) i W. A. Kricmana (Moskwa) poświęcony tzw. „chemicznej rewolucji” A. L. Lavoisiera i źródłom strukturalnej chemii. Przypomnę, że Dmitriew zamieścił w 1989 r. artykuł na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”⁵ poruszający zbliżone kwestie. Nowy tekst Dmitriewa i Kricmana koncentruje się głównie na skutkach — jak się wyrażają — „wielkiej francuskiej rewolucji” w chemii, które uwidoczniły się w zrozumieniu natury „ciał roślinnych i zwierzęcych” (s. 29). Ten wartościowy artykuł historyków subdziedziny chemii, preferujących przy tym jawnie internalistyczny wariant ich specjalności, chciałoby się skonfrontować, na co nie ma tutaj miejsca, z poglądami autorów zachodnich, cytowanych zresztą przez Dmitriewa i Kricmana, wszelako wyrażonymi w pracach, które jeszcze nie mogły być przez nich uwzględnione. Mam na myśli zwłaszcza artykuły zamieszczone na łamach amerykańskiego „Osirisa”⁶ oraz najnowszą książkę Frederica Lawrance’a Holmesa⁷. Niedawna lektura wszystkich tych prac uświadomiła mi potrzebę poruszenia na nowo problematyki lavoisierianów, zwłaszcza odbioru ich światowych egzemplifikacji w polskim piśmiennictwie.

Na tym kończę omawianie treści „Woprosow”. Pozostałe artykuły zainteresują raczej inne grono naukowców aniżeli historyków dziedziny nauki.

Stefan Zamecki
(Warszawa)

⁵ Por. I. S. Dmitriew: *Istota i rezultaty „rewolucji chemicznej” XVIII wieku*. Z jęz. ros. przełożył S. Zamecki. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1989 nr 1 s. 76-94.

⁶ „Osiris” Second Series. Vol. 4 1988. W tomie tym zamieszczono następujące prace: A. Donovana: *Wprowadzenie*; J. B. Gougha: *Lavoisier i spełnienie się Rewolucji Stahlowskiej*; R. Siegfrieda: *Rewolucja Chemiczna w dziejach chemii*; C. E. Perrina: *Tradycje badawcze, Lavoisier a Rewolucja Chemiczna*; F. L. Holmesa: *Konceptualna zmiana u Lavoisiera*; S. H. Mauskopfa: *Proch strzelniczy a Rewolucja Chemiczna*; H. A. M. Sneldersa: *Nowa chemia w Holandii*; A. Lundgren: *Nowa chemia w Szwecji: debata, której nie było*; R. Gago: *Nowa chemia w Hiszpanii*; J. G. McEvoya: *Ciągłość i nieciągłość w Rewolucji Chemicznej*; A. Donovana: *Lavoisier a początki chemii nowożytnej*.

⁷ F. L. Holmes: *Eighteenth-Century Chemistry as an investigative enterprise*. Office for History of Science and Technology. University of California at Berkeley 1989; por. tenże: *Lavoisier and the chemistry of life: an exploration of scientific creativity*. Madison 1985.